

Det finska arkivverket och digitaliseringen av handlingar - strategi, projekt och tillgänglighet

I Finland har digitaliseringen av traditionella handlingar i arkivverkets egen regi eller på uppdrag av arkivverket hittills varit av ringa omfattning. Man kan närmast tala om försöksverksamhet. Under de senaste 2-3 åren har Riksarkivet tack vare extra anslag från undervisningsministeriet erhållit teknisk utrustning som gör det möjligt att snart inleda digitalisering i något större omfattning än hittills.

Strategi

I sitt anförande vid EU-konferensen *Access to Official Documents and Archives* i Lund i april 2001 indelade Trudy Huskamp Peterson från FN:s flyktingkommissariat i Geneve länderna inom EU i fråga om målsättningarna för arkivverken i två kategorier. Å ena sidan har vi länder där det centrala i dokumenthanteringen och arkiverksamheten är god förvaltningspraxis (good governance), med vilket avses förverkligandet av öppenhet i förvaltningen och en fungerande handlingsoffentlighet samt ett fungerande integritetsskydd. Å andra sidan har vi länder, där arkiven ser som sin centrala roll att värna om kulturarvet i form av äldre historiska arkiv och där möjligheten att ta del av handlingar närmast är ett privilegium för forskare, inte en rättighet för gemene man. I länder som representerar den förstnämnda kategorin prioriteras källpublikationer tämligen lågt medan utgivandet av källor har en framträdande roll i de länder som hör till den senare kategorin.¹ Man kan med visst fog hävda att dessa olika attityder återfinns i de olika ländernas inställning till digitaliseringen av handlingar. Finland kan räknas till den förstnämnda kategorin länder som definierats av Huskamp Peterson, och detta avspeglas på olika sätt i det finska arkivverkets digitaliseringspolicy och strategi.

Inom finska arkivverket anses att digitaliseringen av handlingar i regel är motiverad endast då det bedöms att efterfrågan på materialet är så stort att det är befogat att ge det spridning via internet. Dessutom bör det digitaliserade materialet vara försett med sådana sökmedel att elektronisk sökning inte blir allför svår.

Gentemot statsmakten motiveras digitaliseringen av kulturarvet inte sällan med att man genom digitaliseringen bidrar till att trygga kulturarvets fortbestånd i ett långt tidsperspektiv. Det finska arkivverket utgår allt fortfarande från att tryggandet av materialets fortbestånd sker ändamålsenligast genom mikrofilmning å ena sidan på grund av teknisk förutsebarhet och å andra sidan av kostnadsmässiga skäl.

Inom kultursektorn har i Finland i olika sammanhang framförts önskemålet att arkiven, biblioteken och museerna i sin digitaliseringsverksamhet bör gå in för att digitalisera handlingar enligt tematiska principer så att arkiven, biblioteken och museerna inom ramen för gemensamma projekt digitaliserar handlingar om ett visst tema och gör dem tillgängliga via internet. Med denna metod får man närmast till stånd elektroniska utställningar eller elektroniska källpublikationer som är mer eller mindre subjektiva till

sin karaktär. Sammanställandet av sådana är främst motiverat i undervisnings syfte, men arkivverkets långsiktiga digitaliseringsverksamhet kan inte grunda sig på denna princip.

Arkivverkets digitaliseringspolicy styrs i främsta rummet av att i fråga om de möjligheter som ICT-teknologin erbjuder ges den elektroniska arkivdatabasen "VAKKA" högsta prioritet. Denna arkivdatabas omfattar de arkivbestånd som förvaras av arkivverket, d.v.s. Riksarkivet och landsarkiven - databasen är dock inte ännu fullständig. Arkivdatabasen innehåller uppgifter om arkivbestånden samt arkivförteckningarna över dessa bestånd. Avsikten är att förbättra arkivdatabasens sökmöjligheter genom digitalisering av sådana handlingar i arkivbestånden vilka utgör sökmedel till övriga handlingar.

De finska arkivförteckningarna innehåller blott till en ringa del information om volymernas sakinnehåll på grund av att den förhärskande arkivläggningsprincipen långt in på andra hälften av 1900-talet varit serieaktsystemet. Därför kan man endast i fråga om en del av det material som redovisas i arkivförteckningarna identifiera enstaka handlingar med hjälp av förteckningarna. Diarierna som myndigheterna fört liksom protokollsregistren utgör därför centrala sökmedel särskilt till de centrala myndigheternas arkiv. För att förbättra arkivdatabasens egenskaper har tekniska enheten vid Riksarkivet framställt en koppling mellan arkivdatabasens enhetsnivå, d.v.s. volymnivå, och bild databasen som innehåller de digitaliserade handlingarna. Denna länk, som har färdigställts under våren 2003, gör det möjligt att förflytta sig direkt från arkivdatabasens enhetsuppgifter till det i bildform digitaliserade innehållet i volymen (band, kartong etc.).

Med länken mellan VAKKA-arkivdatabasen och bild databasen blir det möjligt att koppla digitaliserade sökmedel i arkivbestånden, som t.ex. diaries och protokollsregister, direkt till arkivdatabasen. Användarna av databasen kan sålunda förflytta sig från databasens volymuppgifter rörande en diarievolym direkt till volymens digitaliserade innehåll och där identifiera de akter som han behöver – eftersom det är fråga om digitalisering i bildform sker dock sökningen i diariet på traditionellt sätt.

I arkivverkets policy har därför digitaliseringen av arkivbildarnas sökmedel hög prioritet. Tills vidare har denna verksamhet dock varit av anspåklös omfattning, men förhoppningen är att kunna utvidga denna form av digitalisering.

I övrigt har det finska arkivverket som utgångspunkt i sin digitaliseringsverksamhet att främst beakta den vetenskapliga forskningens behov. Mera marknadsorienterad digitalisering kommer först i andra rummet i synnerhet som arkivverket saknar erforderlig kompetens för sådan verksamhet. Därför förutsätter t.ex. producerandet av undervisningsmaterial på en mera ambitiös nivå samprojekt med universitet och andra specialister.

I kontakter med representanter för biblioteks- och museisektorn har dessa i olika sammanhang pläderat för tematiskt orienterade digitaliseringsprojekt med syftet att tillgängliggöra materialet på internet. Sådana projekt kan i vissa situationer vara motiverade, men arkivverkets egen digitaliseringsverksamhet utgår från principen att valet av material för digitalisering i regel skall ske på formella grunder så att hela serier

digitaliseras. Alternativt kan tänkas att vissa typer av handlingar som ingår i en eller flera serier (t.ex. årsrapporter såsom landshövdingss-/guvernörsberättelser) blir föremål för digitalisering. Också digitalisering av handlingar enligt kronologiska intervaller kan tänkas bli aktuella då det på grund av resursmässiga skäl inte är försvarligt att digitalisera omfångsrika serier i sin helhet.

Det är inte endast institutioner som har hand om förvaringen av arkivmaterial som är engagerade i digitalisering av sådant material. Också aktörer som representerar informationsavsnävarintressen har startat mer eller mindre omfattande digitaliseringsprojekt i Finland och har erhållit stöd från offentliga medel för verksamheten. Sådana aktörer förekommer inom universitetsvärlden samt bland representanter för regionala intressegrupper. Sålunda digitaliserar två olika projekt historiska kartor som huvudsakligen förvaras i Riksarkivet.

Inom arkivverket råder uppfattningen att det ändamålsenligaste är att det är de institutioner som förvarar arkivmaterial som i främsta rummet bör ombesörja digitaliseringen av handlingar, bl.a. för att de proveniensmässiga sammanhangen inte skall fördunklas och utsuddas. Detta utesluter inte att även digitalisering som utförs av företrädare för avsnävarintressena är acceptabel. Detsamma gäller för kommersiella aktörer som har för avsikt att digitalisera handlingar i Riksarkivet och landsarkiven. Eventuella kommersiella aktörer får dock ingen ensamrätt att i digitaliserad form nyttja det material som de digitaliserat. – I detta sammanhang kan det vara skäl att nämna att det finns intresse för att utgående från företagsekonomiska motiv digitalisera äldre finska kyrkoböcker och göra dem tillgängliga via internet. Även om största delen av detta material förvaras för 1800-talets vidkommande som deposition i landsarkiven, är det de enskilda församlingarna som är ägare och rättsinnehavare av kyrkoarkiven. Det är de som bestämmer om digitaliseringen.

Det finska arkivverkets ståndpunkt i fråga om avgiftsfritt versus avgiftsbelagt nyttjande av material som digitaliserats i arkivverkets regi och görs tillgängligt över internet är, att sådant material bör göras tillgängligt avgiftsfritt. Det är dessutom blott i fråga om mycket få materialgrupper som det torde vara möjligt att täcka kostnaderna för digitaliseringen och tillgängliggörandet på internet med de inlutna intäkterna. Däremot skulle avgifter verka som en hämmande faktor som begränsar nyttjandet av digitaliserat arkivmaterial.

Projekt

Till följd av ringa scanningskapacitet har arkivverkets digitaliseringsverksamhet hittills varit tämligen anspråkslös. Fram till senare hälften av år 2002 hade Riksarkivet endast en svart-vit scanner, som huvudsakligen används för framställning av digitala bilder som beställs av forskarna inom ramen för Riksarkivets kopieringsservice. Därefter har en färgscanner för format upp till A 0 anskaffats, och inköp av en scanner för digitalisering från mikrofilm planeras.

I det föregående omtalades redan sammanlänkningsen av VAKKA-arkivdatabasen och den under uppbyggnad varande bild databasen, som innehåller arkivverkets digitaliserade arkivmaterial i bildform. Detta system gör det möjligt att från

arkivdatabasens enhetsnivå (volymnivå) förflytta sig direkt till volymens digitalerade innehåll.

Hittills har följande material digitaliserats:

- registren till senatens ekonomidepartements protokoll.
- registren till skatteköpsbrev i senatens arkiv.

För närvarande pågår följande digitaliseringsprojekt:

- 1875 års jordebok,
- smärre kartsamlingar.

Finska arkivverket har för närvarande inga planer på att börja digitalisera äldre kyrkliga befolkningsregisterhandlingar och göra detta material tillgängligt via internet. En medverkande orsak är att det finns kommersiellt intresse för att digitalisera detta material, såsom framgått ovan.

Tillgänglighet

Tillgänglighetsproblematiken i anslutning av förmedlandet av det digitaliserade arkivmaterialet via internet anknyter sig i Finland huvudsakligen till de begränsningar som bestämmelserna i persondatalagen ger upphov till. Den finska persondatalagen gäller både levande och döda personer, men enligt lagen avtar integritetsskyddets betydelse med tiden.

I praktiken begränsar persondatalagen i hög grad för hela 1900-talet möjligheterna att via internet förmedla digitaliserade handlingar innehållande personrelaterade uppgifter. En liknande inverkan har sekretesslagen, eftersom sekretessen för personuppgifter i handlingar, utom i fråga om uppgifter rörande ekonomi med kortare sekretess, är 50 år räknat från döden och, om död tidpunkten inte är känd, 100 år, samt även befolkningsdatalagen, eftersom sekretesstiden för både kyrkliga och civila befolkningsböcker är 100 år. – Då det är fråga om databaser med personuppgifter om avlidna personer som upprättats med tillstånd av datakyddsmyndigheterna, vilka även godkänt de uppgifter som får medtas, har det varit möjligt att lägga detta material ut på internet. Detta gäller databasen över krigsdöda i Finland 1914-1922 samt databasen över dem som mist livet i kriget 1939-1944.

Sammanfattning

Digitaliseringen av handlingar och deras tillgängliggörande via internet är i Finland i detta nu i en inledningsfas som med ökande kapacitet ger möjligheter till större bredd, medan kopplingen mellan VAKKA-arkivdatabasen och bilddatabasen på ett avgörande sätt förbättrar sökmöjligheterna såväl i det analoga som i det digitaliserade materialet. Med beaktande av gällande sekretess- och persondatalagstiftning i Finland är det i främsta rummet handlingar från 1800-talet och tidigare som blir aktuella för digitalisering.

1. Trudy Huskamp Peterson, "Democracy, Culture, and Archives in the European Union", Access to Official Documents and Archives. Report from an EU-Conference on Access to Official Documents and Archives in Lund, Sweden, 5-6 April 2001, Skrifter utgivna av Riksarkivet 19, Borås 2002, s. 137-142.